

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТГА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШДА ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ХУДУДЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ИМКОНИЯТЛАРИ ТАҲЛИЛИ.

Кадирова Истора Бобировна,

Тошкент молия институти "Молия" кафедраси катта ўқитувчиси,,
Тошкент Ўзбекистон, Email: istora24@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6074-1204

ANALYSIS OF THE POSSIBILITIES OF ORGANIZING FREE ECONOMIC ZONES IN ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS TO THE NATIONAL ECONOMY

Kadyrova Istora Bobirovna,

Senior lecturer of the "Finance" department of the Tashkent Institute of Finance
Tashkent Uzbekistan, Email: istora24@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6074-1204

JEL Classification: D2, D25

Аннотация. Мақолада Ўзбекистон республикаси ҳудудидаги эркин иқтисодий зоналарга (ЭИЗ) сармоя киритиш истиқболлари кўриб чиқилади. Эркин иқтисодий зоналар муҳандислик-коммуникация инфратузилмасини янада ривожлантириш чора-тадбирларига ажратилиши белгиланган маблағлар кўрсатилган. Бугунги кунда мамлакатимиздан фаолият олиб бораётган эркин иқтисодий зоналар сони, уларда амалган оширилаётган лойиҳалар ва яратилган янги иш ўринлари ҳақида маълумотлар берилган. Асосий капиталга инвестициялар прогнози ва кўрсаткичлари ва уларнинг таҳлили келтирилган.

Abstract. The article considers the prospects of investing in free economic zones (FEZ) in the territory of the Republic of Uzbekistan. The funds allocated for further development of engineering and communication infrastructure of free economic zones are shown. Information about the number of free economic zones operating in our country today, the projects implemented in them and the new jobs

created. Fixed capital investment forecasts and indicators and their analysis are presented.

Калит сўзлар: эркин иқтисодий зона, инвестиция истиқболлари, эркин иқтисодий зоналар турлари,

Key words: free economic zone, investment prospects, types of free economic zones

Кириш. Эркин иқтисодий ҳудудларни ривожлантириш жамиятнинг турли доираларида бундай ҳудудларни ташкил этишнинг мақсадга мувофиқлиги, уларнинг вазифалари ва мақсадлари, жойлаштириш минтақалари ва бошқалар тўғрисида қизғин баҳсларни келтириб чиқаради. Ушбу муҳокамалар табиий, зарурий ва мамлакат ҳаётидаги янги ходисани тасдиқлаш жараёнининг ажралмас қисми ҳисобланади. Илғор сиёсий ва ижтимоий ташкилотлар, ҳукумат, алоҳида сиёсий арбоблар ва ишбилармонлик доиралари вакиллари томонидан қўллаб-қувватлаш мамлакатда Эркин иқтисодий ҳудудлар концепсиясига ҳам ҳаётийлик, ҳам ишчанликни бағишлаши мумкин.

Исталган ташкил этилаётган зона (Эркин иқтисодий зона - ЭИЗ) ишлаб чиқилган комплекс ривожланиш режасига, яъни барча хўжалик объектларини ривожлантириш, иқтисодий алоқаларда тенг ҳуқуқли иштирок этувчи ҳар хил мулкчилик (давлат, кооператив, аксиядорлик, кўшма, якка тартибдаги) шаклларига асосланган янги ишлаб чиқариш муносабатларини вужудга келтириш режасига эга бўлиши зарур. Дастурнинг асосий мақсади давлат, тижорат ва хорижий капиталдан, аҳоли маблағларидан комплекс фойдаланиш, ишбилармонлик, молиявий ва ҳуқуқий тузилмаларни фаоллаштириш асосида зонани динамик иқтисодий ва ижтимоий ривожлантиришдан иборат бўлиши зарур [10].

Материал ва метод. Иқтисодий адабиётларда эркин иқтисодий зоналарга нисбатан турли таърифлар ишлатилган. Рус олими И.П.Фоминский раҳбарлиги остида чиққан ўқув қўлланмада, эркин иқтисодий зоналарга ушбу мамлакатда қабул қилинган умумий хўжалик фаолияти тартибига нисбатан имтиёзлар берувчи маълум бир территория деб таърифланади. Ташки иқтисодий фаолиятнинг луғат маълумотномасида, "Эркин иқтисодий зона - хорижий капитал билан фаолият олиб бориш рағбатлантирилувчи имтиёзли валюта - молия ва солиқ тартибларига эга бўлган махсус майдон" деб қаралади. Замонавий иқтисодий адабиётларида эркин иқтисодий зоналар категориясини аниқлашда турли хил ёндашувлар мавжуд. Бу мунозара асосан икки муаммони таҳлил қилишга бориб тақалади:

- умумлаштирувчи тушунча сифатида термин танлаш;
- ходисани кенгрок, тўларок очиб бериш мақсадида унинг аниқ изоҳини

топиш.

Эркин иқтисодий зонанинг энг муҳим белгиси ҳақида ҳам турли хил фикрлар бор: Масалан: С.Г.Овчинник эркин тадбиркорлик ҳудуди терминини маъқул кўради, Андреев Леусский кабилар "Ўзига хос божхона тартиби" деб ҳисоблашса, Н.Смародинская, В.Бабинсев, Х.Валлиулин кабилар учун энг муҳими имтиёзлардир деб ҳисоблашади. Е.Авдокушен, С.Сиполаков кабилар энг муҳими сифатида имтиёзли инвестиция муҳитини ажратиб кўрсатадилар. Й.Комлев эркин иқтисодий зоналарни муҳим хусусиятидан аввало маъмурий тўсиқларни минимумга келтирилган эканлигини таъкидлайди. Аммо буни фақат экспорт фаолияти билан боғлайди.

Республикаимиздаги эркин иқтисодий зоналарга бериладиган солиқ имтиёзларида бир нечта номувофиқликлар мавжуд. Жумладан, географик жойлашувнинг қулайлик ва ноқулайликларидан келиб чиқиб солиқ имтиёзларни белгилаш, муддатларини қонунчилик билан мустаҳкамлаш мақсадга мувофиқ бўларди. Сабаби, Қорақалпоғистон республикаси учун ҳам, нисбатан ривожланган Самарқанд вилояти, Навоий вилояти, Тошкент вилояти ёки Тошкент шаҳри учун ҳам бир хил имтиёз берилган. Бу ҳудудларнинг ривожланиш даражаси, улардаги шароит ҳар хил эканлигидан келиб инвестициялар оқимини фақат ривожланган ҳудудларга боради. Эркин иқтисодий зоналарнинг мақсади - иқтисодий жихатдан ривожланмаган ҳудудларни инвестициялар ёрдамида ривожлантириш ҳисобланади.

Бу борада профессор Ж.Каримкулов ўзларининг илмий тадқиқотлари Ҳиндистон тажрибасидан фойдаланишни таъкидлаганлар,

жумладан, "Вақт омили эмас, ҳудуд омили", яъни, ҳар битта мамлакатнинг ҳудудий бирликларидан келиб чиққан ҳолатда солиқ имтиёзларини белгилаш мақсадга мувофиқ.

Маскур мавзунини ёритишда статистик кузатув, таҳлил, вербал шарҳлаш, SWOT таҳлил қилиш, тизимлаштириш, индукция ва дедукция каби тадқиқот усулларидан фойдаланилган.

Натижалар. Жаҳон бўйича туризмнинг жадал суръатлар билан ривожланаётганлиги Ўзбекистонда ҳам эркин иқтисодий зоналарни ривожлантиришга катта имконлар беради. Бу борада Президентимиз Шавкат Мирзиёев 27 апрел кунини эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналарида амалга оширилаётган инвестиция лойиҳалари муҳокамаси юзасидан йиғилиш ўтказди.

Бугунги кунда мамлакатимизда 23 та эркин иқтисодий ва 348 та кичик саноат зонаси фаолият юритмоқда. Эркин иқтисодий зоналарда умумий қиймати 2,6 миллиард долларлик 453 та лойиҳа амалга оширилиб, 36 мингга яқин иш ўрни яратилган. Кичик саноат зоналарида эса 5 триллион сўмлик 1 минг 497 та лойиҳа ишга туширилиб, 36 мингдан зиёд кишининг бандлиги таъминланган.

Шу билан бирга, бу ҳудудларда ҳали имкониятлар кўп. Шу мақсадда бугун давлатимиз раҳбари "Махсус иқтисодий ва кичик саноат зоналари муҳандислик-коммуникация инфратузилмасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида" қарор қабул қилди. Қарорга мувофиқ, жорий йилда эркин иқтисодий ва кичик саноат зоналари инфратузилмасини яхшилаш учун 1 триллион 600 миллиард сўм маблағ ажратилиши белгиланди.

Хусусан, 17 та эркин иқтисодий зонада қўшимча электр энергияси, газ, ичимлик суви ва оқова сув тармоқлари ҳамда автомобил йўлларини барпо этиш учун 584 миллиард сўм, 145 та кичик саноат зонаси учун 395 миллиард сўм йўналтирилади.

Йирик инвестиция лойиҳаларини инфратузилма билан таъминлаш мақсадида 232 миллиард сўм кўзда тутилган. Ривожланишдан ортда қолган 33 та туманда саноат ва бизнесни жадал ривожлантириш учун 264 миллиард сўм ажратилади.

Мутасаддиларга мазкур маблағларни ажратиш ва мақсадли ишлатилиши устидан қатъий назорат ўрнатиш бўйича кўрсатма берилди.

Йиғилишда Президент Шавкат Мирзиёев эндиги энг муҳим масала эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналаридаги лойиҳаларни ўз вақтида ишга тушириш эканини таъкидлади.

Жорий йилда эркин иқтисодий зоналарда умумий қиймати 1,1 миллиард доллар бўлган 332 та лойиҳа, кичик саноат зоналарида умумий қиймати 9,5 триллион сўм бўлган 1 минг 800 та лойиҳа ишга туширилиши режалаштирилган.

Мутасаддилар мазкур лойиҳалар юзасидан ҳисобот берди. Бу лойиҳалар юртимизда саноатни янада ривожлантириш, импорт ўрнини босувчи ва экспортбоп маҳсулотлар ишлаб чиқаришда муҳим омили бўлиши қайд этилди.

Йиғилишда эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналарида янги истикболли лойиҳаларни амалга ошириш бўйича таклифлар кўриб чиқилди.¹

2020 йилда "Махсус иқтисодий зоналар тўғрисида"ги қонун кучга кирган. Унга қўра, махсус иқтисодий

¹ <https://president.uz/uz/lists/view/5810>.

зоналар президент қарорига биноан, 30 йил муддатга ташкил этилади. Қонунга асосан, махсус иқтисодий

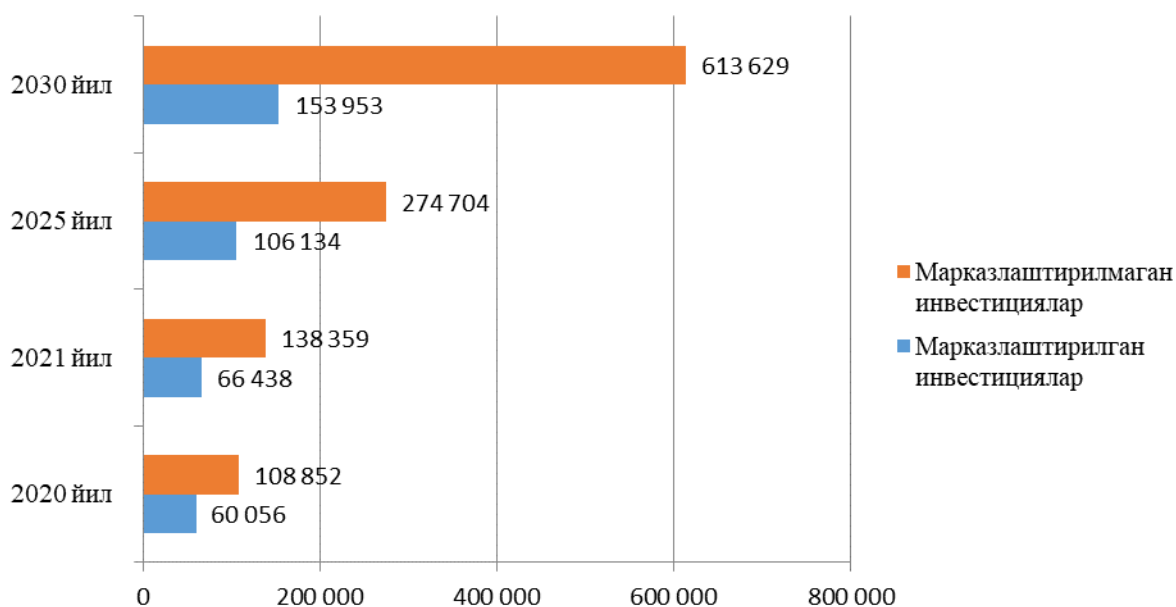
зоналар қуйидаги турда ташкил этилиши мумкин:

1 – расм. Махсус иқтисодий зоналар турлари

2020-2030 йилларда асосий капиталга инвестициялар ҳажмида марказлаштирилмаган инвестициялар ҳажми 3/4 нисбатни ташкил этган. 2020 – йилда марказлаштирилган инвестициялар

60 056 млрд.сўмни 2030 – йилда эса 153 953 млрд.сўмни ёки 10 йил давомида деярли 2,5 баробарга ошиши прогноз қилинди.

2-расм. 2020 – 2030 йилларда асосий капиталга инвестициялар прогнози ва кўрсаткичлари (млрд сўм) ²

² давлат статистика қўмитаси расмий сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган <https://www.mift.uz>

Марказлаштирилмаган инвестициялар ҳажми 2020 йилда 108852 млрд сўм бўлиши назарда тутилган бўлса, 2030 йилда эса 613629 млрд. сўмни ташкил қилиши прогноз қилинган бу эса 10 йил давомида деярли 5,6 баробарга ўсиш дегани. Марказлаштирилган инвестициялар 2,5 баробар бўлса, марказлаштирилмаган инвестициялар 5,6 баробар ўсиши назарда тутилмоқда.

Ҳозирги вақтда мамлакатимиздаги мавжуд эркин иқтисодий зоналаримизда асосан 12 та соҳа бўйича лойиҳалар амалга оширилмоқда, жумладан, электроника ва электро техника бўйича 19 та, автомобил ва эҳтиёт қисимлари бўйича 7 та, мотор ва асбоб ускуналар бўйича 4 та, кимё саноати бўйича 12 та, пластик маҳсулотлар бўйича 1 та, металдан тайёрланган маҳсулотлар саноати бўйича 6 та, қурулиш материаллари саноати бўйича 20 та, ойна ва чинни саноати бўйича 4 та, фармацевтика саноати бўйича 7 та, озик-овқат саноати бўйича 19 та, чарм поябзал саноати бўйича 4та жами 108 та лойиҳалар амалга оширилмоқда.

Мунозара. Эркин иқтисодий ҳудудларни ташкил қилиш ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан жуда фойдалидир. Бу ҳудудлар кўплаб иш ўринлари ташкил қилишди, халқаро товар айирбошлашни жонлантиришди, ташқи савдо натижаларини яхшилади, илмий-ишлаб чиқариш салоҳиятини оширди.

Жаҳон иқтисодиёти ва халқаро савдода рўй берган ўзгаришлар таъсири остида, эркин иқтисодий зоналарлар ташкилий-функционал эволюцияси, оддий, асосан товарлар савдоси билан боғлиқлардан бошлаб, мураккабларга томон, оммавий истеъмол молларини ишлаб чиқариш, янги товарларни ишлаб чиқиш, ҳаракати кузатилмоқда.

Рақобат курашининг кучайиб бориши, ижтимоий-иқтисодий ривожланиш вазибаларининг мураккаблашиб бориши билан, моддий ишлаб чиқариш соҳасига капитални янада фаолроқ жалб этиш мақсадида, эркин иқтисодий зоналарининг божхона-ҳуқуқий мавқеи янги элементлар билан тўлдирилиб борилмоқда. Эркин иқтисодий зоналарининг бундай эволюцияси барча мамлакатлар, шу жумладан, саноати ривожланган мамлакатлар учун ҳам, тавсифий бўлиб, ёшларнинг экспорт-ишлаб чиқариш зоналарига айланишига олиб келади.

Эркин иқтисодий зоналарнинг ташкил этилиши товар ишлаб чиқарувчилар ва тадбиркорлар фаолиятида ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлиб ҳисобланади. Эркин иқтисодий зоналарнинг ташкил этилиши билан товар ишлаб чиқарувчилар ўзларининг ишлаб чиқарган маҳсулотларини халқаро майдонда сотиш ва ўзлари учун керакли бўлган маҳсулотларни воситачиларсиз сотиб олиш имкониятига эга бўлади. Тадбиркорлар эса белгиланган солиқ ва божхона имтиёзларидан фойдаланиши ва ўтказиладиган ҳисоб-китобларда яъни миллий валюталар бозорининг шаклланиши ва ривожланиши учун муҳим аҳамият касб этади.

Хулоса. ЭИЗларнинг аҳамияти ҳозирги пайтда, бутун дунё индустриал иқтисодиётидан инновацион иқтисодиётга қараб бормоқда. Эркин иқтисодий зоналар XX асрнинг иккинчи ярим йиллигининг энг кўзга ташланадиган институционал инновациясидир. Унинг аҳамиятини қуйдаги икки рақамнинг ўзи кўрсатади: XX аср охирига келиб, жаҳон савдо айланмасининг 30% ЭИЗ орқали ўтган ва жаҳон капитал айланмасининг қарийиб ярми ЭИЗлар орқали амалга оширилган.

Олиб борилган тадбиркорлар шуни кўрсатмоқдаки, ЭИЗларнинг қиркка яқин тури бўлиб, дунёнинг 140 дан ортиқ мамлакатада барпо этилган. XX асрнинг 70-йилларида жаҳонда 700, ЭИЗ бор эди. Асрнинг охирига келиб эса жаҳонда 4 мингта ЭИЗ, бор деган маълумотлар бериларди. Бизнинг тадқиқодларимиз шуни кўрсатмоқдаки, планетада уларнинг сони кичик худудларни ҳисобга олганда 7000 дан ошиб кетган. Ҳозирда улар дунё иқтисодиётида салмоқли ўринни эгаллаб бормоқда.

Индустриал зоналарнинг ташкил этилиши билан товар ишлаб чиқарувчилар ўзларининг ишлаб чиқарган маҳсулотларини халқаро майдонда сотиш ва ўзлари учун керакли бўлган маҳсулотларни воситачиларсиз сотиб олиш имкониятига эга бўлади. Тадбиркорлар эса белгиланган солиқ ва божхона имтиёзларидан фойдаланиши ва ўтказиладиган ҳисоб-китобларда яъни миллий валюталар бозорининг шаклланиши ва ривожланиши учун муҳим аҳамият касб этади.

Келтирилган хулосалар асосида, иқтисодиётимизни ривожлантиришда инвестициялар ролини ошириш борасида

қуйидаги таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди:

хорижий ва маҳаллий инвесторларнинг қиймати 200 миллиард сўмдан ошадиган инвестиция лойиҳаларини зарур ташқи муҳандислик – коммуникация тармоқлари билан таъминлашни молиялаштириш механизмини йўлга қўйиш лозим;

эркин иқтисодий зоналар (ЭИЗ)нинг инвестицион жозибadorлигини ошириш мақсадида ЭИЗ Дирекцияларини акциядорлик жамиятлари ёки масъулияти чекланган жамият шаклида ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлар эди;

махсус иқтисодий зоналар ҳудудида инвестиция лойиҳаларининг бизнесрежалари ёки техник-иқтисодий асосларига “Лойиҳалар ва импорт контрактларини комплекс экспертиза қилиш маркази” ДУКнинг хулосасини олиш талабини бекор қилиш катта аҳамиятга эга;

эркин иқтисодий зона сифатида Навоий вилоятини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари таклиф этилса инвестицион тенденциялар сизиларди даражада юқори бўлар эди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномасидан 28 декабрь 2018 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 17 февралдаги ЎРҚ-604-сон “Махсус иқтисодий зоналар тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 13 июндаги ПФ-153-сон “Махсус иқтисодий, кичик саноат, ёшлар саноат ва тадбиркорлик зоналари фаолияти самарадорлигини оширишнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 10 январь куни саноатни ривожлантириш ҳамда қўшимча захираларни аниқлаш масалалари бўйича видеоселектор йиғилишидаги маърузаси.

5. М.А.Райимжанова “Ўзбекистонда эркин иқтисодий ҳудудларга инвестицияларни жалб қилиш: назарий асослари, ҳозирги ҳолати ва истиқболлари”, Монография “Extremum-press” Тошкент 2013 йил.
6. The World Bank “Global Financial Development Report 2015”, 2016 year page- 32-33.
7. International journal integrated education/ «Mechanism of Financing Investment Activities of Insurance Companies», September 2021.
8. И.П.Фоминский Иностранные инвестиции В России: современное состояние и перспективы. М.: Международное отношения.1995. стр-306.
9. Д.Ф.Ғозибеков Инвестицияларни молиялаштириш масалалари. Тошкент: «Молия» нашриёти, 2003. 9-бет.
10. К.Х.Абдурахманов, А.М.Абдуллаев, Ш.Х.Дадабаев. Региональная экономика и управление. Т.: 2007, С.739
11. Paul A. Samuelson. «Foundations of Economic Analysis». Harvard University Press, 1947.
12. <https://president.uz/uz/lists/view/5810>.
13. worldbankgroup.org
14. <https://unctad.org//fdistatistics>
15. <https://stat.uz/uz/>